

ZÂHİRÎ VE SELEFÎ DİN YORUMU

KURAMER

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları

KURAMER Yayınları: 41

İlmi Toplantılar Serisi: 11

ZÂHİRÎ VE SELEFÎ DİN YORUMU

Editör
Prof. Dr. Sönmez Kutlu

Yayın Koordinatörü
M. Turan Çalışkan

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Furkan Selçuk Ertargin

Sempozyum Yeri ve Tarihi: 28 Nisan 2018
İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), Bağlarbaşı, Üsküdar/İstanbul

Basım ve Cild: Asya Basım Yayın San. Tic. Ltd. Şti.
15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B Güneşli-Bağcılar/İstanbul
Tel: 0212 693 00 08
Sertifika No: 36150

Birinci Basım: İstanbul, Kasım 2019
ISBN 978-605-9437-35-6

© Her hakkı mahfuzdur.

Yayıncının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.
Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.

KURAMER
Elmalıkent Mah. Üniversite Cad. No: 4 B Blok Kat: 3 34764 Ümraniye / İstanbul
+90 216 474 08 60 / 2910
www.kuramer.org

Dr. Öğr. Üyesi Muhyettin İğde
Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Selefilîğin Anlaşılması İle İlgili Bazı Mülahazalar

Selef ve Selefilik kavramları söz konusu olduğunda karşımıza çıkan en önemli problemlerden biri Selefilîğin “ne”liği sorunudur. Özellikle bugün içinde yaşadığımız süreç de göz önünde tutularak bir değerlendirme yapıldığında karşımızda birbirinden farklı “Selefilik”lerin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Selefilîğin ne olduğu, nasıl tanımlanacağı, bir mezhep olarak kabul edilip edilemeyeceği gibi sorular daha da önem kazanmaktadır. Selefilik ile ilgili sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için öncelikle Selefilîğin tarihî kökenlerine inmek gerekir.

Hız. Peygamber’in vefatının ardından kendi başlarına kalan ve Peygamber-siz bir hayata intibak etmek durumunda kalan Müslümanlar, İslâm’ı anlama çabası içerisine girmiş bunun sonucunda farklı din anlayışları/algıları ortaya çıkmıştır. Hicretin ilk üç asrında kristalize olan dini anlama çabalarını genel olarak üç temel kategoride ele almak mümkündür. Bunların bir kısmı akli merkeze alırken diğerleri nassı merkeze almıştır. Bazı yapılanmalar da akıl ile nassı bir araya getirmeye çalışmışlardır. Bu algıların her biri İslâm’ı doğru bir şekilde anlama ve yaşama çabaları olarak değerlendirilebilir. Ancak tarihsel süreçte bu anlayışların her biri kendine has birer karakter kazanmışlardır.¹

Günümüzde Selefilî yapılanma veya akımların dayandığı tarihsel temel, nassın merkeze alındığı Ehl-i hadis-Hanbelî çizgidir. Bütün sosyal yapılan-

1 Mustafa Selim Yılmaz, “İslami Düşünce Tarihinde Bir Anlama Biçimi Olarak Selefilik Üzerine Bir Deneme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3/3(2014), ss. 537-538.

malar gibi Ehl-i hadis/Hanbelî çizgide de tarihsel süreçte değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. *Mihne Olayı*, bu noktada zikredilmesi gereken en önemli süreçlerden biridir. Bu süreçte sadece Ehl-i hadis açısından değil aynı zamanda bütün İslâm düşüncesi açısından önemli kırılmalar yaşanmıştır. Ahmed b. Hanbel bu süreçten sonra bir kahraman olarak addedilmiş, onun ismi etrafında daha sonra Hanbelîlik adını alacak bir mezhep oluşmuştur. Kısa bir süre sonra Ehl-i hadis ile Hanbelîlik özdeşleşmiş ve Ehl-i hadis dendiğinde büyük ölçüde Hanbelîler akla gelmiştir.²

Hanbelî mezhebinin oluşumunda Ahmed b. Hanbel'in talebelerinin önemli katkıları olmuştur. Bunlardan Ebû Bekr el-Merrûzî (ö. 275/888) ve onun talebeleri Ebû Bekir el-Hallâl (ö. 311/923-4) ve Berbehârî'nin (ö. 329/941) ismini zikretmek gerekir. Ebû Bekir el-Hallâl mezhebin ilmî boyutunu temsil etmiş ve Hanbelîliğin mezhepleşmesi sürecinde önemli bir görev ifa etmiştir. Aynı dönemde yaşayan Berbehârî ise Hanbelîliğin aktivist boyutunu temsil etmiş, kendisine bağlı kimselerle düzenlediği sokak eylemleriyle adından söz ettirmiştir. Hanbelîlik içerisindeki bu iki kanat bundan sonraki süreçte şekli ve dozu değişmekle birlikte varlığını sürdürmüştür.³

Büveyhîler döneminde Hanbelîlik, fikhî-kelemlî ve sosyal boyutları olan bir yapı görünümünde olup, adeta bir "politik-dini muhalefet partisi" rolü oynamıştır.⁴ Büveyhîler'in zayıflama sürecine girmesiyle birlikte Abbâsî hilafetinin de desteğini arkalarına alan Hanbelîler, "karşı mihne" olarak da adlandırılan süreçte Ehl-i hadis/Hanbelî zihniyetine muhalif bütün görüş ve firkalara hatta kendileri gibi düşünmeyen mezhepdaşlarıyla mücadele etmişlerdir.⁵

Ehl-i hadis/Hanbelî çizgide en önemli kırılmalardan biri Takiyyüddîn İbn Teymiyye (ö. 728/1327) ile birlikte yaşanmış, bundan sonra "Selefilik" kavramsal içeriğiyle kullanılmaya başlanmıştır.⁶ Onun görüşleri daha sonraki süreçte İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) başta olmak üzere birçok âlim tarafından sürdürülmüştür. İbn Teymiyye'den sonra Hanbelîlik içindeki bir

2 Muhyettin İğde, *Siyasi İtikadi Bir Mezhep Olarak Hanbelîliğin Teşekkül Süreci*, İFAV, İstanbul, 2016, s. 39-98.

3 İğde, *a.g.e.*, s. 142-171.

4 Henry Laoust, "Hanâbila", III, 159; Kraemer, *Humanism in the Renaissance of İslâm*, s. 60.

5 Henry Laoust, "Le Hanbalisme Sous le Califat de Bagdad", s. 87-88, 94; Süleyman Genç, "Halife el-Kâdir Döneminde Bağdat'ta Yaşanan Dinî-Siyasi Hadiseler ve Onun Sünnî Siyaseti", *Marife*, 4/2(Güz 2004), s. 233.

6 Mehmet Zeki İşcan, *Selefilik İslâmî Köktencilüğün Tarihi Temelleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 29.

diğer kırılma modern dönemde Muhammed b. Abdülvehhâb (ö. 1206/1792) ile birlikte Arap Yarımadası'nın merkezinde yaşanan yeni gelişmelerle birlikte gerçekleşmiştir. İbn Abdülvehhâb'la gelen yenilik, Hanbelîliğin devlet desteğini de arkasına alarak siyasallaşması ve Suud hanedanı nezdinde bir devlet mezhebine dönüşmesidir. Çoğu meselede Hanbelî mezhebinin görüşlerini paylaşan Vehhâbîler, tevhid meselesi üzerinde durmuş ve kendi yöntemlerince bid'atlerle mücadele etmişlerdir.⁷

Muhammed b. Abdülvehhâb ile birlikte Hanbelîliğin yeni bir süreçte girdiğini söylemek mümkündür. Modernleşen dünyada değişen şartların da etkisiyle hayata bakış açıları ve zihniyetler değişmiş, "selef" ve "Selefilik" kavramlarına daha yoğun bir şekilde vurgu yapılmıştır. Vehhâbîliğin ortaya çıkışından özellikle İran İslâm Devriminin gerçekleştiği 1979 tarihinden sonraki dönemde Selefî söylem ve eylemlerin dozu her geçen gün artarak devam etmiş, gelinen noktada söylemleri benzer olmakla birlikte isimleri, eylem tarzları birbirinden çok farklı "Selefilik"ler ortaya çıkmıştır.⁸

Selefilik ile ilgili birçok anlama ve yorumlama problemi bulunmaktadır. Bunların bir kısmı Selefilîğin kendi iç yapısı ve düşünce sistemiyle ilgilidir. Burada bunun üzerinde durulmayacaktır. Diğer sorun ise konu anlaşılmaya çalışılırken yapılan metodolojik hatalardır. Burada daha çok bunların üzerinde durmaya çalışacağız.

Selefilîğin anlaşılabilmesi için gerekli ilk adımlardan biri kavramın tarihî kökenlerine inmektir. Selefilik zaman zaman nevzuhur bir yapılanmamış gibi lanse edilmekte, bazen de Selefîlerin ortaya koydukları şiddet eylemleri nedeniyle Selefilik ile Hâricîlik özdeşleştirilmektedir. Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere Selefilik yeni ortaya çıkmış bir yapı(lanma) değildir. Selefîlik tarihsel olarak "Ehl-Hadis / Hanbelî" çizgiye yaslanmaktadır. Daha genel olarak söyleyecek olursak bugünkü Selefilîğin tarihsel olarak konumlandırılabilceği yer Hâricîlik değil, Ehl-i Sünnet'in alt kollarından biri olan Ehl-i hadis'tir. Özellikle DAİŞ'in ortaya koyduğu faaliyetlerle birlikte yazılı ve görsel medyadaki birçok yayında bunların Hâricî oldukları ileri sürülmüştür.⁹ Bu

7 Muhammed b. Abdülvehhab ve Vehhâbîlik ile ilgili bkz. Mehmet Ali Büyükkara, *İhvandan Cübeyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabîlik*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004.

8 Mehmet Ali Büyükkara, "Soruşturma I", *İlahiyat Akademi*, 1/1-2(2015), s. 319-321.

9 Örneğin bkz. <http://t24.com.tr/haber/suudi-arabistan-muftusu-harici-isid-islamini-en-buyuk-dusmani,268331> (Giriş tarihi: 21.06.2018).

yaklaşım DAİŞ başta olmak üzere Selefî yapılanmaların yeterince anlaşılmasına yol açmıştır.¹⁰ Kanaatimizce Selefiliğin Hâricilikle özdeşleştirilmesinin altında yatan sebeplerden biri “Ehl-i Sünnet’i kurtarma isteği”dir. Nitekim kendilerini Ehl-i sünnet olarak tanımlayan grupların büyük bir kısmı da Selefilerin gerçek Sünnîlikten hatta dinden saptıklarını iddia etmektedirler.

Selefiliğin, Eş’arîlik ve Mâtürîdîlik gibi Ehl-i Sünnet’in ana kollarından biri olarak kabul edilmesi Selefiliğin anlaşılmasında önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tasnif tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk olarak İzmirli İsmail Hakkı’ya dayanmaktadır. İzmirli, Ehl-i sünnet’in Mâtürîdîlik, Eş’arîlik ve Selefîlik olmak üzere üç kola ayrıldığını belirtmektedir.¹¹ Oysaki Selefîlik kavramının ilk kullanımı VIII./XIV. asra dayanmaktadır.¹² Bu tarihten önce Selefî olarak adlandırılacak bir topluluktan söz edebilmek mümkün değildir. Ehl-i sünnet’in bu şekildeki tasnifi sanki Selefiliğin ilk dönemlerden itibaren var olan bir yapılanma olduğu, hatta İmam Şâfiî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel gibi isimlerin de “Selefî” olduğu şeklindeki bir yanılgıyı ve kavram kargaşasını beraberinde getirmektedir. Selefîlik bu şekilde ele alındığında ortaya çıkan bir başka sorun, çağdaş dönemde Selefî olarak adlandırılan yapı veya şahsiyetler ile klasik dönemdeki bazı yapı ve şahsiyetlerin arasına mesafe koyma veya bunları özdeşleştirme gayretleri gibi aslında çok da gerekli olmayan çabaların meydana gelmesidir. Bu nedenle Selefîlik kavramının esasında modern bir kavram olduğu kabulü, Ehl-i sünnet tasnif edilirken Selefîlik yerine Ehl-i hadis kavramının kullanılması sorunun çözülmesine katkı sağlayacaktır.

Mezhepler, oluşumunu tamamlamış yapılanmalar olmanın ötesinde sürekli değişim ve dönüşüm içerisindedirler. Bütün sosyal yapılanmalar gibi mezhepler de statik, sabit ve kapalı sistemler değil, aksine sürekli değişen yapılanmalardır.¹³ Selefîliği de olmuş bitmiş bir yapılanma olarak görmek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Değişen ve dönüşen dünya ile birlikte Selefî düşünce de sürekli değişip dönüşmektedir. Bu nedenle Selefîlik bir bütünlük arz et-

10 Bu konu ile ilgili yapılmış önemli bir değerlendirme için bkz. Kadir Gömbeyaz, “Hâricîlerin Günümüzdeki Devamı İbâdîler mi, Selefîler mi? -Metodik Bir Tartışma-”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 9/1(2016), ss., 77-98.

11 İsmail Hakkı İzmirli, *Yeni İlmi Kelam*, Şehzadebaşı Evkâfi İslâmiyye Matbaası, yy. 1339-1341, s. 96-98.

12 İşcan, *Selefîlik*, s. 29.

13 Mehmet Kalaycı, “Şiiilik-Sünnîlik İlişkisinin Kapsamı ve Sınırlarına Dair Bazı Metodik Mülâhazalar”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 6/2(2013), s. 300-303.

memekte, birbirinden farklı Selefî yapılanmalar ve anlayışlar bulunmaktadır. Söylemlerin boşlukta doğmadığı, mutlaka bir sosyal bağlam içerisinde ortaya çıktığı¹⁴ gerçeğinden hareketle her bir Selefî yorum ve anlayışı, içerisinde ortaya çıktığı zamansal ve mekânsal bağlamlar içerisinde ele almak gerekmektedir.

Önyargılı, itham edici, bilgidен yoksun yaklaşımlar Selefîliğin anlaşılmasını sağlamak yerine konuyu daha da karmaşıktırılmaktadır. Bugün ülkemizde bu yaklaşım nedeniyle Selefîlik neredeyse anlaşılması mümkün olmayan girift bir yapıya bürünmüştür. Kimi çevreler “selef” kavramından hareketle Selefîliği adeta kutsallaştırırken bazı çevreler de konuya önyargılı veya ideolojik saiklerle yaklaşmaktadırlar. Maalesef her iki yaklaşım da çözüm üretmemektedir. Bu iki yaklaşımın arasında daha mutedil, soğukkanlı, bilimsel metotlarla üretilmiş bilgiler ve bilimin ışığındaki gerçekçi yaklaşımlara ihtiyaç vardır. KURAMER’in düzenlediği “Zâhirî-Selefî Din Yorumu” sempozyumu bu açıdan çok önemlidir. Bu ve benzeri toplantıların artması; konunun gün yüzüne çıkması ve Selefîliğin etrafındaki toz bulutlarının ortadan kalkması bakımından önem arz etmektedir.

14 Kalaycı, “Şiiilik-Sünnilik İlişkisinin Kapsamı ve Sınırlarına Dair Bazı Metodik Mülâhazalar”, s. 305.

Kaynakça

- Büyükkara, Mehmet Ali, "Soruşturma I", *İlahiyat Akademi*, 1/1-2(2015), ss. 317-324.
- , *İhvandan Cüheyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004.
- Genç, Süleyman, "Halife el-Kâdir Döneminde Bağdat'ta Yaşanan Dinî-Siyasî Hadiseler ve Onun Sünnî Siyaseti", *Marife*, 4/2(Güz 2004), ss. 219-243.
- İğde, Muhyettin, *Siyasi İtikadi Bir Mezhep Olarak Hanbeliliğin Teşekkül Süreci*, İFAV, İstanbul 2016.
- İşcan, Mehmet Zeki, *Selefilik İslami Köktencilüğün Tarihi Temelleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.
- İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlmi Kelam*, Şehzadebaşı Evkâfî İslamiyye Matbaası, yy. 1339-1341.
- Kadir Gömbeyaz, "Hâricîlerin Günümüzdeki Devamı İbâdîler mi, Selefilik mi? -Metodik Bir Tartışma-", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 9/1(2016), ss. 77-98.
- Kalaycı, Mehmet, "Şiîlik-Sünnîlik İlişkinin Kapsamı ve Sınırlarına Dair Bazı Metodik Mülahazalar", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 6/2(2013), 293-319.
- Kraemer, Joel L., *Humanism in the Renaissance of Islâm: The Cultural Revival During the Buyid Age*, E. J. Brill, Leiden 1986.
- Laoust, Henry, "Hanâbila", *EP*, III, 158-162.
- , "Le Hanbalisme Sous le Califat de Bagdad (241/855-656/1258)", *Revue des Etudes Islamiques*, 27(1959), ss. 67-128.
- Yılmaz, Mustafa Selim, "İslami Düşünce Tarihinde Bir Anlama Biçimi Olarak Selefilik Üzerine Bir Deneme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3/3(2014), ss. 532-553.
- <http://t24.com.tr/haber/suudi-arabistan-muftusu-harici-isid-islamini-en-buyuk-dusmani,268331> (Erişim tarihi: 21.06.2018).